

De grote ommeloop van de Duinen van Rockanje

Rolf Roos

1850

1900

1950

2020

Het is een bijna niet uit te leggen landschap: een lappendeken van weilandjes, particuliere landgoederen en grote duinterreinen van Natuurmonumenten. We beschrijven hier een grote ommeloop, een cirkelvormige route, met als startpunt de ingang aan het Kreekpad. Met vele schone duinwatertjes maar zonder uitspanningen. Voor liefhebbers van zowel de zand- als de moeraspaardenbloem. Scan de QR-code en loop de route met navigatie.

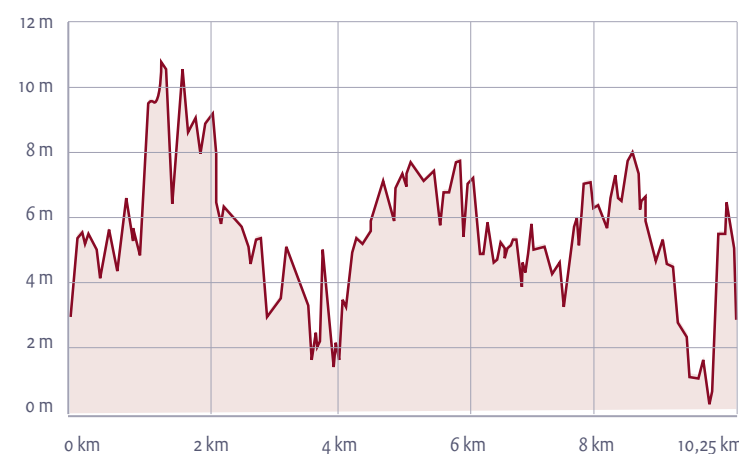
Het landschap van de ommeloop

Aan de binnenduintrand, waar onze route begint, liggen in het bos oude paraboolduinen verscholen die er al waren toen Kouter zijn kaart van 1608 tekende (zie pag. 24). Onderdeel van de zeereep-metgaten van 1608 was waarschijnlijk ook de raadselachtige Branddijk die we zullen tegenkomen en die tot 1850 de grens vormde van duin en strand. Eerst komt de Pietersdijk, een nog oudere zeewering die nu ver landinwaarts ligt.

Eind 18e eeuw landden grote zandplaten aan en tussen 1850 en 1950 groeide aan de buitenzijde van de Branddijk veel land aan. Nieuwe strandvlaktes werden afgegrensd met nieuwe duinrijen, die niet keurig in het gelid liggen. In een van de strandvlaktes steeg het grondwater na verdere kustaan groei erg sterk en ontstond in de 20e eeuw het Breede Water, mede doordat de NV Voorne's Duin het 'zeegat' actief liet dichtstuiwen. In volgorde van anciënniteit liggen hier De Valleij (17e-eeuwen), Paardenwei (nu Vogelwei genoemd, waarschijnlijk 17e-eeuwen maar vlak na 1900 als weiland ontgonnen), Breede Water (na 1910) en Schapenwei (na 1926).

Na 1975 verdween hier de Groene Punt door kustafslag en duinverzwaring. Bijna alle grote valleien waren in de 20e eeuw nog in extensief agrarisch gebruik. Vol weidevogels, tot het bos het na de oorlog van de open ruimte won.

Eerste rode draad in het landschap is het overvloedige, vooral landinwaarts afvloeiende duinwater. Het is hier al eeuwen grotendeels zoet en de flora is ongekend rijk. Tweede rode draad is het voortdurend oprukkende bos (zie pag. 87). Bos- maar ook duinvogels laten zich zien en horen, mede doordat ca 20 hectare rond 2007 van bos en struweel is ontdaan.

De hoogteverschillen op de rondwandeling zijn klein, het venijn zit in de lengte, het bochtenwerk, verborgen valleitjes en het vinden van oude uitkijpunten. Gebruik bij wandelen de online route en geef je locatie aan. Disclaimer: planten en dieren zijn seizoensgebonden en zelfs de cultuurhistorie is beweeglijk: het pad op de foto hiernaast is inmiddels asfalt.

Rond Strypemonde

1. Kreekpad: geen pad, geen kreek

We speuren eind februari 2021 naar de loop van een voormalige kreek, een opening in de kust, resten van een dichtgestoven sluf-terlandschap. De kreek maakte incidentele overstromingen vanuit zee mogelijk tot ver voorbij het huidige binnenduin, de polder in. Wat is er nog terug te vinden? Aanwijzingen zijn o.a. te vinden in veldnamen als 'Kreekpad' en de bijna onvindbare Pietersdijk.

Alleen bestemmingsverkeer is hier toegestaan, dus wandelen is ons lot. Aan het eind, voorbij de afslag naar landgoed het Pesthuys en 'De Valleij', loopt het pad door laagtes en langs enkele hogere duinruggen, en is het zandig en modderig. Dan zijn we het bos van Strypemonde alweer voorbij en staan we in de duinen.

Het Kreekpad is sinds zomer 2021 geen pad meer maar een asfaltweg en er loopt ook geen zichtbare kreek. De naam 'Kreekpad' is in de 19e eeuw gegeven en verwijst naar lang geleden (einde middeleeuwen). Toen lag aan de noordzijde van het pad een kreek die nu al lang niet meer zichtbaar is. De naam resteert én een zeer belangrijke dijk iets verderop, waarvan de eerste voorloper waarschijnlijk al voor 1500 dwars over de kreek is aangelegd en na 1570 werd versterkt: de Pietersdijk.

In februari is het begin van het Kreekpad omzoomd door een waar melkwegstelsel aan sneeuwkllokjes, zoveel dat ze er al eeuwen lijken te staan, maar ruim 100 jaar is waarschijnlijker. Want vanaf het einde van de 19e eeuw voerden vele duinrandbewoners bosbloemen zoals daslook, stengellose sleutelbloem en aronskelk aan, die nu overal verwilderen in het ouder wordende bos. Hoogzomer staat er groot springzaad, gewoon in de Biesbosch of Zuid-Limburg, maar zeer zeldzaam in het duin.

Vanaf het Kreekpad gaat de ommeloop via de onder dennenbomen verborgen Pietersdijk naar de Vogelwei en langs Strypemonde. Daarna ronden we het Breede Water met de vele aalscholvers, via de Grote Hoogte, het Soldaatjesduin, het Eerste Jachtpad en vrijwel onbegaanbare maar openbare sluippaadjes. Langs de zeewaarts gelegen Schapenwei steken we binnendoor naar de Vogelpoel en de Eerste Zanderij en komen we uit bij de verborgen, maar nog goed te traceren Zwarte Hoogte. Dan gaat het richting de Wonderboom en de Reukgrasvallei, daarna met een kleine omweg naar de zeereep en een duik in zee. Badpak niet vereist. Vervolgens lopen we langs een met groene paaltjes gemarkeerde route door het weer open gemaakte Waterbosgebied, met vele valleitjes. Tot slot volgen we een cultuurspoor van oude agrarische duinlandjes richting uitgang Waterbos bij de camping.

Het bosgebied wordt afgewisseld met oud boerenland met ontwateringssloten. In de verte ligt het Pesthuis verscholen, na de oorlog door Ru van Hoey Smith, zoon van James, afgebroken en herbouwd. Hier lagen de oude tuinderijgronden van onder meer de familie van duinkerker Theo Briggeman inclusief het geboortehuisje van zijn vader (1926). Zijn oom Han Goedendorp pachtte de grond van de familie van Hoey Smith. De pacht werd tot na de oorlog in natura betaald: een rieten mandje met wortelen, prei, andijvie. En passant spotten we twee reeën in het hakhout.

2. Pietersdijk

Voor een deels zwart geteerd duinhuisje langs gaan we rechtsaf een brede zandweg in. Net ten westen van dit pad en verscholen onder hoge Oostenrijkse dennen ligt hier de eeuwenoude Pietersdijk, twee à drie meter hoog en eens een dijk die stormvloedten vanaf zee moest weerstaan (zie pag. 29). Het heeft hier lang gespookt. De laatste doorbraak dateert uit 1682. De aanplant van dennen is van ca 1935 (volgens andere bronnen van 1950).

De Pietersdijk, eigenlijk een dam, ligt dwars op een oude kreek. Loop even het pad af en beklim de met dennen beplante dijk: met een dijklichaam van slechts enkele meters hoog bedwong men hier de zee. Tot in de 20e eeuw was de Pietersdijk waarschijnlijk een bloemrijke dijk. Rond 1940, ten tijde van de landgoedaanleg, is de dijk bebost. Nu is er na bijna een eeuw nog een enkele soort van dijkgrasland te vinden: kraailook, midden in het bos.

Langs de Pietersdijk groeit het zeldzame hartgespan, al meer dan vijftig jaar hier bekend en waarschijnlijk daterend uit de tijd dat de fazanten werden bijgevoerd. Victor Westhoff vond de soort in 1966: *“in Voorne's Duin bij het Brede Water, precies zo in de zoom langs een struweel”*. Hartgespan staat dicht langs het Kreekpad middenin een vegetatie met veel hop en brandnetels. Een flinke groep wandelaars die de randen van het gebaande pad opzoeken, een te brede tractor of een te vroege maaibeurt kunnen fataal zijn.

Bovenop de Pietersdijk is het landhuis Strypemonde gebouwd, ook bekend als het Grote Huis (niet toegankelijk).

3. Kreekweiden

Aan de rechterkant komt na enkele honderden meters een aantal open weilanden in beeld, de laaggelegen Kreekweiden die, met het erachter gelegen en beboste Strypemonde, op de plek liggen waar de oude kreek eens stroomde en de zee bij stormvloedten naar binnen kwam. De kleine, vochtige en begreppelde percelen grenzen aan het hoog opgaande bos van het landgoed Strypemonde. Wat nu weiland is was eens een zilte strandvlakte, later vochtige duinvallei en vervolgens cultuurland.

4. Strypemonde

De landgoednaam is 20e-eeuws (1938) en weliswaar lyrisch en aansprekend maar niet correct want de Strype, een getidekreek, mondde niet hier uit maar benoorden Rockanje, langs de Drenkeling. Nog bestaande restanten zijn Meertje de Waal en de Strypse Wetering. De Vleerdamsedijk vlak voor Rockanje was een afdamming van de Strype (zie pag. 23). In plaats van de naam Strypemonde was de naam ‘Creekmonde’ of ‘Wintgatshuis’ passender geweest. De vroegere kreek was mogelijk een kleine noordelijke Strypetak en bleef eeuwenlang (tot de 17e eeuw) een gors, een kweldergebied en groen strand, open door stormvloedten. Begin 19e eeuw kreeg een groot rechthoekig perceel met nieuw hakhoutbos de naam Windgat; nu is het opgaand bos. Oorspronkelijk was het Windgat een veel groter gebied dat tot het strand doorliep. Op de kaart van Kouter uit 1608 kreeg zowel het gebied ten noorden als ten zuiden van de Pietersdijk (bij Kouter ‘Nieuwe Noorddijk’ geheten) deze windrige naam (zie pag. 24).

Even na 1800 is het huidige Windgat-bos aangeplant. Aanvankelijk was het hakhout, de laatste eeuw is het veranderd in opgaand bos met veel beuken.

6. Van Paardenwei tot Vogelwei

Onder het opgaande bos met beukenaanplant door komt de Vogelwei in beeld. De Vogelwei is onderdeel van een veel groter en vroeger open en vogelrijk gebied, de Paardenwei, een duinvallei die vlak na 1903 is ontgonnen door NV Voorne's Duin. In 1926 werd tijdens een excursie met maar liefst 130 man van de Nederlandse Ornithologische Vereniging op soorten ‘gejaagd’ (wie heeft de langste lijst aan het eind van de dag?). G. Tijnstra schrijft er lyrisch over in De Levende Natuur: *“Heel veel paartjes slobende (...) eenige paartjes zomertalingen (prachtig die lichtgrijze mannetjes met de sierlijk gebogen witte oogstreep tot achter in den nek); vrij veel kieviten, wat tureluurs, grutto's en meerkoeten, natuurlijk veel gewone eenden en dan heelemaal op den rechtervleugel drie mannelijke kemphanen, twee met witte en één met kastanjebruinen kraag. Voor en na vliegen ze even tegen elkaar op, maar veel heeft 't niet te beduiden; ze zijn vandaag wat vadzig en te gemoedelijk.”*

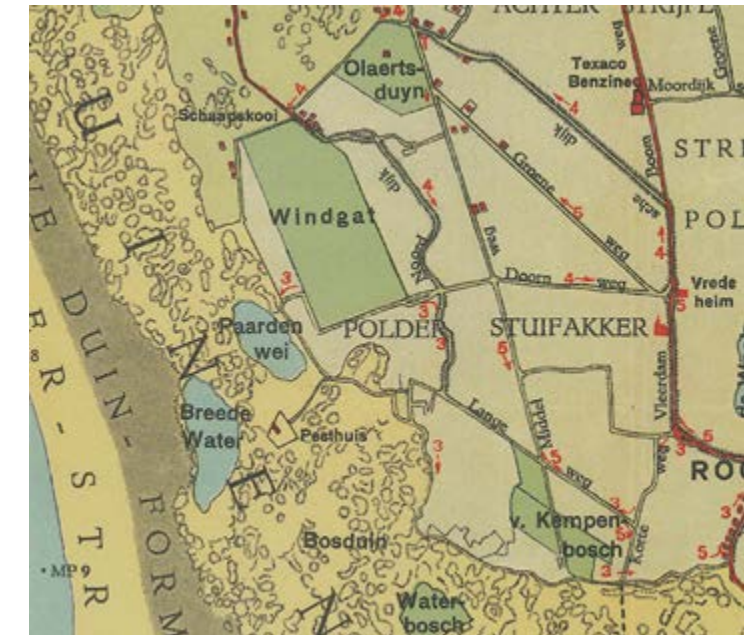

Sinds een paar jaar nestelt de schuwe wespindief regelmatig in het bos van het landgoed.

Boomklevers zijn er sinds de loofbomen ouder werden en daarmee holtes kregen om in te broeden. Op Voorne broedden aanvankelijk alleen boomklevers in het Mildenburgbos. Vanaf 2010 namen ze sterk toe, sinds 2016 zijn er op heel Voorne zo'n 50-60 broedparen. Typisch Voorns zijn de maretakken die hier en daar groeien in hoge populieren. Tuinarchitect Cees Sipkes voerde deze halfparasiet in de vijftiger jaren in op Tenellaplas, van daaruit is de soort door vogels verspreid.

5. Duinrel

Een brede en vaak watervoerende duinrel duikt dwars onder de Pietersdijk en ons wandelpad door. Het water komt uit het westen: het is de winterse overdaad aan duinwater uit het verderop gelegen Brede Water die hier afvloeit naar het binnenland. Regelmatig zijn langs de duinrel ijsvogels te zien. Bij vorst scharrelen watersnippen en koperwieken langs het water, dat door de stroming maar zelden dichtvriest. Ook in vochtige zomers vloeit er water dat uiteindelijk naar bloemrijke graslanden bij de Noorddijk stroomt.

De Paardenwei rond 1925, sinds 1926 Vogelwei genoemd en destijds zo nat dat de toeristenkaart het gebied als meertje aangeeft. Bron: Streekarchief.

Beweiding met jongvee rond 1910 op de Paardenwei, die vanaf het voorjaar droogviel. Bron: privécollectie.

Tegenwoordig is de Vogelwei door bos omgeven met zicht op orchideeënrijk hooiland en een poel met een rietkraag. Het hooiland wordt in de nazomer gemaaid om te voorkomen dat o.a. wederik en riet gaan domineren en bijzondere planten als addertong (een varentje) en keverorchis het loodje leggen.

Dit is het leefgebied van de grote lijster die ook verderop bij het landhuis Strypemonde is te horen. Op onze eerste wandeldag in het februarizonnetje zien we een stevige vleermuis vliegen, jagend op de vele voorjaarsmuggen. Het is een rosse vleermuis, die als een dikke zwaluw door het luchtruim scheert. De laatste jaren verschijnen ze steeds vaker op Voorne en vestigen zich in de hollen van het ouder wordende bos.

Dan zijn we plotseling getuige van een scene uit een natuurfilm. Uit de dekking van het omringende bos slaat een opduikende sperwer plots de vleermuis uit de lucht en neemt haar mee naar een tak.

Daarmee is het drama nog niet voorbij want vervolgens duikt een

buizerd uit de bosrand op de sperwer en maakt hem de prooi afhandig. De sperwer probeert daarna nog een tweede rosse vleermuis uit de lucht te plukken, maar dat mislukt.

7. Grote Hoogte

Vorbij de Vogelwei lopen we richting een hoog opgestoven duin, eens de zeereep, nu met dennen beplant: de oostelijke zijde van het Breede Water. We beklimmen een hoog uitzichtpunt, de Grote Hoogte. Veel tegenlicht, tenzij je vroeg opstaat.

Het Breede Water zelf is geen restant van een zijtak van de Strype of iets dergelijks, maar een voormalige strandvlakte. Na het (laten) opstuiven van nieuwe duinen ontstond een primaire duinvallei tussen de zeeweringen van 1910 en 1926 (duinenrijen, deels aangelegde stuifdijken). De vallei kon zich vullen tot een meer dankzij de aanstuivende en aanspoelende zandmassa's aan de zeezijde en de daarin groeiende grondwaterbel (zie de tijdreeks van topografische kaarten op pag. 132). Directeur W.D. van Dijk van NV Voorne's Duin probeerde hier rond 1910 o.a. griendhout te telen. Al rond 1920 werd de waarde als vogelgebied alom geroemd. Pas in 1963 kwam het geheel in handen van Natuurmonumenten.

8. Soldaatjesduin

Vorbij het uitzichtpunt gaat een smal pad noordwaarts. In de jaren 80 kocht Natuurmonumenten dit duingedeelte voor ruim twee miljoen gulden van Ru van Hoey Smith.

Bij duinkenner Dick van der Laan uit Oostvoorne vonden we een dia uit ca 1970 van een plek met het in de duinen zeer zeldzame soldaatje (rechts onder). Een relatief hoog opgaande orchidee van (niet te) droog en kalkrijk grasland. Sipkes meldt in zijn aardige gidsje over Voorne uit 1950 'enige tientallen' exemplaren op deze plek. Net als de maretak een knipoog naar Zuid-Limburg. Nu alleen te vinden in Heemtuin Tenellaplas (zie pag. 168).

De hogere, dichtgegroeide duinen zijn hier in 2019 van struweel ontdaan en weer zo kort dat vele bloemen er opnieuw kunnen groeien. Nieuwe kansen voor soldaatjes? Het groeit ook snel weer dicht door stikstof uit de lucht die voor 85 procent overigens van buiten het eiland komt, deels zelfs van zee van de scheepsvaart. De zandhagedis, één van de soorten waarvoor dit allemaal is gedaan, laat zich helaas nauwelijks meer zien. Dit fraaie droge duingebied heeft officieel geen naam, maar in dit boek heet het nu: Soldaatjesduin.

In 1951 werd een zeearend bij het Breede Water gevonden en opgezet door Jan Koelewijn. Hier staat de zeearend op de foto met de kleinzoon van Koelewijn, de toen vijfjarige Henny Meijvogel, later boswachter in dienst bij Natuurmonumenten op de Kleine Beer. Let op de tekst op de hondenkar.

9. Het Eerste Jachtpad

Iets verderop slaan we linksaf het Eerste Jachtpad van landgoed Strypemonde in. Dat dit pad al lang in gebruik is, kun je zien: hogere stukken zijn diep ingesleten tussen duinen, als een holle weg, en sommige lage en in de winter drassige weggedeeltes zijn keurig op een dijkje gelegd. Ooit werden hier eenden en houtsnippen geschoten, konijnen waren er volop en fazanten werden uitgezet. De konijnenstand was tot in de jaren 50 zo hoog dat er een halve meter hoog gaas rond het landgoed stond om jonge houtaanplant te beschermen.

Er bestond ook een Tweede Jachtpad, maar dat is in 1968 door Ru van Hoey Smith omgedoopt tot het A.J. Bootpad, genoemd naar hoofdopzichter Boot (1883-1968) van NV Voorne's Duin. Boot werkte 58 jaar lang in het bijna 1500 hectare grote duingebied. Hij woonde tot zijn dood op boerderij de Schaapskooi, onderdeel van landgoed Strypemonde, en runde daar een ponyfokkerij. Achter de boerderij ligt een vijver die van oorsprong een wiel, een restant van een dijkdoorbraak uit 1570 zou kunnen zijn (zie foto op pag. 27). Over zijn eerste jaren in het duin zei Boot in de Nieuwe Brielsche Courant van 8 april 1967: "Het was in die dagen jacht, jacht en nog eens jacht; de konijnen veroorzaakten veel schade en de boerderij was niet meer lucratief."

Rond het Breede Water

10. Onbegaanbaar pad

Dan ronden we het Breede Water door dicht bos en struweel over een smal, lekker nat en onbegaanbaar paadje. Langs het pad veel mooie berken en heel natte stukken moerasbos met veel zeggesoorten. Van zomer 2017 herinneren we ons de bosorchis langs dit pad die op verrassend veel plekje op Voorne staat maar nooit massaal. En in een droog hoekje stonden ook de pittig roze bloemetjes van de kegelsilene. Wie botanische verrassingen wil, hoeft alleen maar goed te kijken. Alleen in dit duin groeien bijvoorbeeld ook adelaarsvarens.

Opnieuw G. Tijmstra in 1926: “Een smal pad brengt ons naar den Zuidelijken drassigen tip van ‘t Breede Water, aan welken oever de nesten van zomertaling, grutto en veel kokmeeuwjes dicht opeen liggen, zóó dicht zelfs, dat een paar ongelukjes onvermijdelijk worden; o.a. wordt een jonge watersnip, pas uit den dop, prachtig warmbruin, wit en zwart geteekend donsballetje, ‘t slachtoffer; de leeg doppen van het legsel vinden we vlak naast ‘t pad. De oude watersnip (69) zien we ook even z’n karakteristieke vlucht uitvoeren, terwijl eindelijk de gewone witte kwikstaart ‘t lijstje op 70 brengt.”

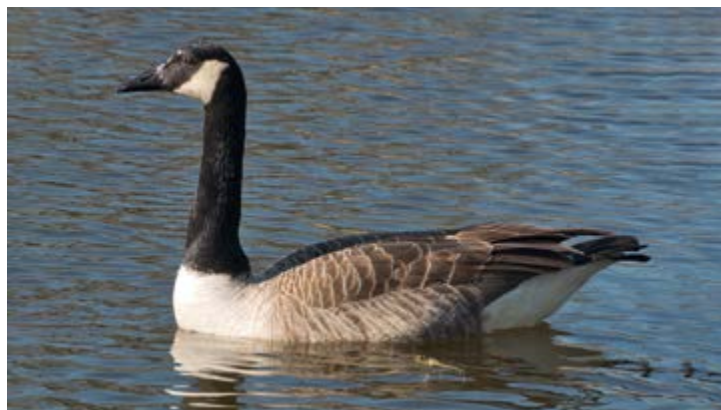
11. Uitzichtpunt Breede Water

Dit zuidelijke uitzichtpunt over het Breede Water is in een opener gedeelte aangelegd. De vermaarde kolonie aalscholvers vestigde zich hier in 1984. De piek lag in 1998 met 1510 broedparen, in 2022 waren er nog 403 broedparen. Dat komt misschien deels doordat de nestbomen afgestorven zijn door uitwerpselen, maar waarschijnlijk

is het deels leegvissen van de zee in de Voordelta door de moderne visserij de oorzaak. Door ze van een zender te voorzien weet men precies waar ze heen gaan: de meesten vissen op zee en in de monding van de Nieuwe Waterweg, tegenwoordig met het risico van aanvaring met windmolens op de Maasvlakte. Een klein clubje gaat richting het Westland om vis in de regenwaterbassins bij de kassen te verschalken.

Door de uitwerpselen stinkt het bij verkeerde wind flink en is de waterkwaliteit in het Breede Water niet die van een helder duin-meertje, eerder die van een overbemeste poldersloot. In 2019, na twee extreem droge jaren, viel het Breede Water droog en ontkiemde de moerasandijvie massaal in het slik. Een overdadig geel bloeiende plant van droogvallende moerassen en al 150 jaar bekend uit de duinen van Voorne. Moerasandijvie is ook regelmatig te zien in de natte evenknie van Voornes duin in Noord-Holland, het Zwanenwater.

De Canadese gans had haar eerste broedparen in Nederland na het uitzetten in het Breede Water, dat was in 1951. Nu broeden er in heel Nederland zo’n 12.000 paar (mede afkomstig uit Duitsland en Denemarken). Inmiddels is er een beheerprobleem met allerlei soorten ganzen, waaronder dus ook de Canadese. Zoals plantenliefhebbers wel eens met zaad strooien of iets aanplanten, zo slepen ook dierenliefhebbers met allerlei beesten. De eerste bewoner van Strypemonde, jager en natuurliefhebber James van Hoey Smith (1891-1965) zette behalve de grote Canadese gans ook het ree en de wijngaardslak uit.

12. Schapenwei

De route gaat door een klaphek naar een open, begraasd en rond 2007 deels kaalgehakt duin. Zonder maaien en grazen groeit het met gemak in tien à vijftien jaar weer dicht met struweel, mede door stikstofvervuiling. Het uitzichtpunt biedt rechts een mooi zicht op de Schapenwei, al jaren zonder schapen (want die kregen last van leverbot in al die nattigheid) maar wel goed gemaaid (in de nazomer) en daardoor rijk aan vleeskleurige orchis (juni) en parnassia (augustus). De bodem is in de nazomer bespikkeld met de lila bloemetjes van fraai duizendguldenkruid. De Schapenwei is van nog recenter datum dan het Breede Water en lag tegen de legendarische Groene Punt aan die na 1980 door afslag en vooral kunstmatige zeereepverhoging verloren is gegaan (zie de foto van de kustversterking in 1988 op pag. 164).

We zijn nu diep in het duin beland en zien in de verte de nieuwe, kunstmatig verhoogde maar wel weer zeer dynamische zeereep. Ook in de Schapenwei is de hand van de mens te zien in de vorm van ontwateringsslootjes (bij wateroverlast) en even er buiten ook door damwandjes (om water juist weer vast te houden bij tekorten). De Schapenwei wordt kunstmatig door (elektrische) bemaling ontwaterd. Zonder ontwatering zou de Schapenwei veranderen in een kalkrijk duinmoeras.

13. Vogelpoelproject

We passeren een duingebied dat laagtes kent die in februari onder water staan, maar in het voorjaar droogvallen en in de zomer bloeien. Er is hier veel bos verwijderd en delen van valleien zijn geplagd tijdens het ‘Vogelpoelproject’, eind 2007. Ongeveer zeventien hectare is van bomen en struiken ontdaan. De stobben zijn hierbij blijven zitten en destijds ingesmeerd met glyfosaat om uitlopen te

2005

voorkomen. Hout is afgevoerd en de strooisellaag met veel nutriënten is verwijderd maar de humuslaag met zaadbank en mineralen is blijven zitten. Aanwezige mooie duingraslanden en oude beuken zijn gespaard. Het is niet verbazingwekkend dat struweel- en bosvogels zoals nachtegaal en tijtjaf achteruitgingen en dat meer gewenste soorten van open en halfopen duin zoals de boomleeuwerik toenamen.

Vogels van het (ge)open(de) duin

Begin april is een aan te raden moment voor al die wandelaars die niet overvoerd willen raken met soorten. Zo vroeg in het jaar is er maar mondesmaat natuur waar te nemen in het zo overdadig rijke duin van Voorne: weinig vogelzang en nog minder bloemen. Kom je een week later dan kan het struikgewas al gevuld zijn met al die zuidelijke zangvogeltjes die dan net zijn ingevlogen. Fitis, braamsluiper, zwartkop en vooral nachtegaal laten zich dan luidruchtig horen.

Maar zoals gezegd, begin april is het nog overzichtelijk. Dan zijn de meeste zangers nog onderweg, alleen enkele wintergasten zijn al druk in de weer. De meest welluidende vogel in deze lage duinen met meidoornstruikjes en (in het voorjaar) nog vele natte laagtes is de boomleeuwerik, die een melodieuze en toch ook ingetogen lululu laat horen. Niet veel en ook niet dominant, maar sympathiek op de achtergrond. Boomleeuweriken zijn de laatste jaren toegenomen sinds veel bosschages zijn verwijderd, net als boompiepers en graspiepers. Vreemd eigenlijk: minder bomen en meer boompiepers en boomleeuweriken. Dat ligt niet aan de vogeltjes maar aan hun naamgevers: het zijn geen vogels van echt bos, maar van halfopen duin.

2021

Vogelpoel - Waterbos

14. Oude beuk bij entree Vogelpoel

Bepaald vreemd voor een duinlandschap - maar wel heel fraai - zijn de solitaire beuken die later tijdens de wandeling ook zullen opduiken bij de Reukgrasvallei en de Vogelpoel. Is dit opslag vanuit het landgoedbos van de binnenduinrand of is hier toch de hand van een bomenliefhebber naspeurbaar? De beuk van Vogelpoel moet rond 1900 zijn geplant of gezaaid, waarschijnlijk door de bosbaas van de familie Van Hoey Smith, die hier 120 jaar geleden de duinen bezat en allerlei soorten boomaanplant uitprobeerde. Uit die tijd resteren vele sporen in de natuur en vele verhalen onder de voormalige pachterfamilies.

15. Turkse lelie

Zoals Engels gras niet uit Engeland komt, de Duitse lis niet uit Duitsland, zo komt ook de Turkse lelie niet uit Turkije. Hij komt uit de bergen van Zwitserland, waar de bloem 'tulband' heet, in het Duits 'Turkenbund', wat weer matig werd vertaald in 'Turkse lelie'. Ze staan op Voorne op meer plekken in de duinen en soms al zo lang (al van voor 1950) dat ze gewoon als ingeburgerde soort moeten worden beschouwd. De fraaie bloemen zijn te vinden vlakbij het bankje dat over het valleitje uitkijkt. Door begrazing nemen deze 'Turken' wel af, maar als alle bol- en knolgewassen zijn ze taai.

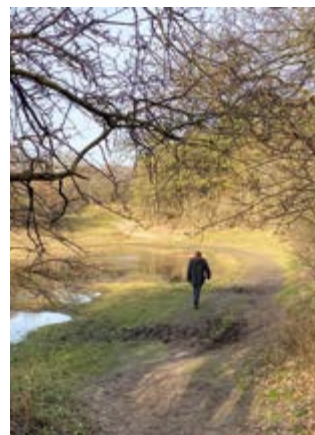
16. Branddijk met duinviooltjes

De route gaat omhoog over een maar lastig herkenbare Branddijk, een gedeeltelijk overgroeide en oude duinrug die aan de zeezijde af en toe steil is. In de 17e eeuw was dit de zeereep, volgens sommigen is hij nog ouder maar goede bronnen ontbreken. De Branddijk is zichtbaar op een luchtfoto uit 1930 en in het veld alleen door goed speuren te vinden. In de stuifkuiltjes langs het pad dat de Branddijk passeert, is het optimale biotoop voor duinviooltjes te vinden. Ze zijn er niet veel op Voorne wat zich negatief vertaalt naar weinig kleine parelmoervlinders, waarvan de rupsen op deze viooltjes leven.

17. Eerste Zanderij

De route komt langs de Eerste Zanderij, een kleine, in 1965 gegraven laagte omgeven door bosschages. Met het zand is de nabijgelegen zeewering van 1910 opgehoogd tot Delta-hoogte. Een Tweede Zanderij lag bij het uitkijkpunt de Grote Hoogte maar werd te diep, vulde zich met water en is nu verdwenen in het wilgenbos. In 2022 hebben we een aflevering toegevoegd aan het uitgebreide onderzoek van Ger Londo in dit rijke valleitje (zie pag. 144 en 145).

18. Reukgrasvallei

De Reukgrasvallei is niet genoemd naar het in het duin vrij algemene reukgras, maar naar het veenreukgras. Hier staat de plant heel schaars maar verderop, in de Dode Berkenvallei, volop. Deze vroege bloeier is een uitdaging voor de plantenliefhebber, want vanaf mei zeer lastig te onderscheiden van andere grassen. Ga dus kijken als de eerste nachtegallen zingen. Op Voorne liggen de meest zuidelijke vindplaatsen van veenreukgras in de Europese duinen. Zie ook pag. 94.

Veenreukgras

19. Kleine valeriaan

We laten ons in april langs het pad verrassen door de bolvormige scherpjes met bloemen van de kleine valeriaan. Door verdroging en veel meststoffen een zeldzaamheid geworden, maar op Voorne juist in dit flink beheerde duingedeelte in het kalkrijke water regelmatig te zien. Het beheer is intensief, ze doen o.a. aan 'spragelen' waarbij tijdens het maaien het maaisel meteen wordt opgezogen. Een alleraardigst kenmerk van kleine valeriaan is dat er mannelijke en vrouwelijke planten zijn, je treft dus in een plant óf alleen bloemen met stuifmeel óf alleen bloemen met stampertjes. Een risicovol model. Weliswaar krijg je altijd kruisbestuiving (en geen inteelt), maar er moet wel een mannelijke plant in de buurt zijn als je een vrouwelijk exemplaar bent. Duindoorns en wilgen doen het ook zo en de dagkoekoeksbloem, dus uitzonderlijk is dit niet. Noem het een verdedigbaar minderheidsstandpunt in het plantenrijk (zie ook pag. 94).

20. Wonderboom

Aan de noordkant van de Reukgrasvallei is voorbij wat hoge beuken een bosje met enkele door Victor Westhoff zo genoemde 'duinpopulieren' (*Populus nigra*). Daaronder is ook de gekromde en merk-

waardig wortelende 'Wonderboom'. Delen zijn afgestorven, maar ook stervende bomen gaan soms nog decennia mee en laten zich kreunend en steunend door kinderen beklimmen of in stilte bewonderen. Bovenin roept in april een eerste gekraagde roodstaart met een tingelend liedje waarop boswachter Han Meerman ons attendeert. De meeste duinpopulieren zijn al voor de oorlog geplant en worden na elke zware storm steeds verder uitgedund.

21. Kruipend zenegroen

Een van de meest Voornse duinplantjes is kruipend zenegroen met zijn uitgesproken blauwpaarse, gulle bloem. Het staat veel aan de randen van valleien en soms ook gewoon in het pad dat onderlangs het bos naar de Wonderboom leidt. Het geel is van de bedreigde moeraspaardenbloem.

22. Dotterbloem

Van veel bloemen die begin april bloeien, is er maar eentje per geslacht of familie present. Dat geeft rust. We zagen al de kleine valeriaan, van de grote (de 'gewone', want algemene) valeriaan hier geen enkel spoor. Van veldbiezen alleen de gewone, van de boterbloemen alleen de knolboterbloem. Geen uitbundigheid, behalve bij de dotterbloem die in een enkele grote poel van het Waterbos te vinden is. Naar een later verschijnende plant is deze poel de Waterdriebladvallei genoemd. Han Meerman vond in dit leefgebied de zeer zeldzame medicinale bloedzuiger. Dat is het diertje waarmee eeuwenlang het 'kwade bloed' werd weggezogen van koortsige patiënten. Dat bleek een misvatting maar tegenwoordig worden gekweekte exemplaren toch weer ingezet bij diverse andere medische behandelingen.

23. Paddenstoelen op o.a. berk

De meest algemene soort van het Waterbos: de judasoor die op vlier voorkomt.

Van de paddenstoelen van het Waterbosgebied (in totaal zijn er in de loop der jaren 321 soorten gevonden) is bijna de helft aan loofbos gebonden. Paddenstoelenkenner Leo Jalink noemt als bijzondere soorten de oranjerode hertenzwam, donsvoetbundelzwam, geelsteelhertenzwam, tijgertaaiplaat, zalmzwam (op iepen), schubbig en wollige bundelzwam, gewone oesterzwam en prachtvlamhoed. Het zijn allemaal houtverteerders, vooral op wilg en populier. De ernstig bedreigde grote vierslippige aardster leeft op sterk vermolmd hout. Andere soorten van de Rode Lijst zijn hier o.a. giftige vezelkop en vale schijntrechterzwam. Aan berk gebonden zijn bijna twintig soorten waaronder als meest algemene de berkenzwam. Daarnaast vier verschillende soorten russula's waaronder de gele berkenrussula, de Rode Lijstsoort oranje berkenboleet, de spekzwoerdzwam, de echte tonderzwam en de meest bekende paddenstoel van ons land: de vliegenschwam.

Blauwe korstzwam groeit vaak aan de onderkant van op de bodem liggende takken in vochtige bossen. Het is volgens de Rode Lijst een 'kwetsbare' soort.

Spekzwoerdzwam

24. Plankier

Wij volgen het pad, soms door dichte bosjes maar vooral door een overwegend open duinlandschap met natte kommen en vochtige valleien. Soms over modderpaden die de duineigenaar, sinds 1927 is dat hier Natuurmonumenten, een enkele keer van een plankier heeft voorzien. Het moet niet te wild of onbegaanbaar worden. Er zijn klaphekjes die de grens tussen begraasd en onbegraasd markeren.

In het voorjaar ontwaakt in het bos het bleeksporig bosviooltje en zijn er veel lianen als heggenrank, maar ook exoten als Japanse wijnbes en twijfelgevallen als rode tuinkamperfoelie: wild in Zuid-Limburg maar niet in het duin. Of nu toch wel? Overal sieren meidoorns en wilde rozen het open landschap. En overal ontkiemen berken in en aan de randen van de vochtige valleien. Natuurbeheer kent hier geen einde.

25. De Zwarte Hoogte

Achter de zeereep groeit volop duindoorn en vlier. Lokaal staan in dit landschap wat dennen, zoals op de Zwarte Hoogte waar de oude zwarte dennen uit ca 1910 stammen. Eens was het een herkenningbosje voor de jacht, een markering in het landschap waar je kon afspreken met je jachtgezelschap of waar de drijvers moesten wachten. Maar tot eind vorige eeuw werd het ook op zeekaarten gebruikt als herkenningpunt, zoals nu de bunkers in zee. Ergens op de route stijgt je naar 9,25 meter hoogte (heel wat voor Voornse begrippen) en daar tref je oude zwarte dennen, met voor de jongeren onder ons een hoge klimpotentie. Toen de opvolger van opzichter Meijvogel, Jaap van Baarsen, eind jaren 90 de onnatuurlijk geachte dennen van de Zwarte Hoogte wilde kappen, gaf dat een fiks conflict met Henny Meijvogel, de zoon van opzichter Meijvogel, die aandacht vroeg voor de cultuurhistorische waarde. De bomen staan er nog.

26. Even naar zee

Als we de zeereep naderen, steken we (via een pad) ter hoogte van paal 11 even door naar zee. Stuivend zand komt hier over het kunstmatig hoge duin van de zeereep (op Deltahoogte) en via een enkel uitgesleten pad het achterland in. Op de noordelijke horizon windmolens en rookpluimen. De zeereep is in de jaren 80 opgehoogd met slibrijk zeezand en was sterk verruigd; nu wordt er in de nazomer gemaaid, maar de groene kleur en de structuur blijven afsteken tegen het gewone gelige duin.

27. Dode Berkenvallei

In de Dode Berkenvallei, waar overigens geen enkele dode berk meer staat, staat veel veenreukgras, ook direct langs het pad. In juni bloeien vele roze orchideetjes o.a. rietorchis en bosorchis.

28. Kandelaartjes en zandpaardenbloemen

De vuistregel dat er begin april maar een enkele soort van een familie bloeit, gaat op voor de droge duinen. Van de steenbreekfamilie: alleen duizenden kandelaartjes Van de gele composieten, de niet uit elkaar te houden 'paardenbloemen', zien we vandaag alleen de zandpaardenbloem, bezig met het lokken van de eerste bijtjes. Vele wilde bijen zijn op deze warme namiddag actief in het zand, waar ze opwarmen of holletjes graven. Het makkelijkst herkenbaar is de bloedbij, aan het oranjerode achterlijfje.

29. Vlinders en natuurherstel

Begin april is het landschap zoals gezegd nog overzichtelijk: behalve een enkel citroentje zijn er nog geen vlinders. Over enkele dagen dartelen de oranjetipjes en bonte zandoogjes (zie foto) weer langs de bosranden. Vlinderssoorten van de bosrand doen het overigens goed, maar van herstel van de echte liefhebbers van het open duin, van kleine parelmoervlinder of heivlinder, is nog geen sprake.

30. Oud cultuurland bij uitgang Waterbos

Restanten van elzenhagen die vroeger kleine akkers omzoomden.

Bij lage walletjes en vervallen elzenhagen lezen we op een bord dat de familie Schipper hier rond 1880 gewassen probeerde te telen en duinwalletjes aanlegde. Die worden op Voorne schervelingen genoemd (op Goeree: schurvelingen). De grond binnen de walletjes was wat kalkrijker en vochtiger en beter geschikt voor tuinderij, al bleven de opbrengsten mager. De wallen en de greppel erlangs plus de duindoorn takken aan de buitenzijde vormden een soort vestingwal tegen de toen talrijke duinkonijnen. Er liep tot ca 1910 ook vee vrij door het duin, dat je ook liever niet in je tuintje had. Duinhuisjes zijn verkocht of gesloopt. De meeste akkertjes gingen op in het landschap en werden doorgaans bos, maar sommige bomen en bloemen die duinbewoners er hadden geplant, verspreidden zich.